

Rimvydas Laužikas,
Daina Stankevičiūtė,
Albinas Kuncevičius,
Robertas Zilinskas

Dubingių piliavietės bažnyčia

2007 m. vasarą LEM, VU ir KPA tęsė 2003 m. pradėtus archeologinius tyrimus Dubingių piliavietėje (Molėtų r.) (*ATL 2003 metais*, V., 2005, p. 151–153; *ATL 2004 metais*, V., 2006, p. 179–183; *ATL 2005 metais*, V., 2006, p. 146–150; *ATL 2006 metais*, V., 2007, p. 248–251).

2007 m. Dubingių piliavietėje buvo baigta archeologiškai tyrinėti buvusiųjų bažnyčių vieta. Iš viso ištirtas 380 m² plotas – perkasa 7. Prieš vykdant kasinėjimus 2007 m. pavasarį vieta tirta georadaru (dr. Dainius Michelevičius, UAB „GeoBaltic“). Perkasa 7 suplanuota evangelikų reformatų bažnyčios navos Š dalyje, pratęsiant 2006 m. iškastą perkasą 6 į Š pusę ir apimant renesansinės bažnyčios Š sieną, visą bažnyčios bokštą bei apsidę.

Tyrimų metu perkasoje 7 atidengtas visas trečiosios, renesansinės, apie 1620 m. statytos bažnyčios pamatų perimetras. Aptikti ankstyvesnės, antrosios, XVI a. antros pusės bažnyčios pamatų fragmentai (1–2 pav.). Pirmosios Vytauto statytos bažnyčios pamatų fragmentų

1 pav. Dubingių bažnyčių pamatai: 1 – 1577–1588 m.; 2 – iki 1620 m.; 3 – 1620 (1621) – 1640 m.; 4 – I etapo plytų grindų liekanos (1577–1588 m.); 5 – II etapo plytų grindų liekanos (1620 (1621) – 1640 m.); SP – skliauto pėda; K – kripta. R. Zilinsko brėž.

Fig. 1. The foundations of the Dubingiai churches: 1 – 1577–1588; 2 – till 1620; 3 – 1620 (1621) – 1640; 4 – the remains of the stage I brick floor (1577–1588); 5 – the remains of the stage II brick floor (1620 (1621) – 1640); SP – the base of a vault; K – the crypt.

aptikti nepavyko. Greičiausiai jie suardyti vėlesnių statybų metu. R. Zilinsko nuomone, antroji bažnyčia buvo trečiosios mažesnis medinis prototipas, kurį XVII a. ne šiaip padidino apmūrydami iš išorės, bet galbūt padarė panašios vidinės struktūros – ją taip pat skersai į dvi dalis skaidė per vidurį sumūryti piliastrai. Nėra datuotas pirmosios, katalikiškos, bažnyčios griovimas ir antrosios statyba, bet laikoma, kad tai daryta Mikalojaus Radvilos Rudojo periode, tarp 1577 ir 1588 m. Ir pats antrosios bažnyčios pamatų mūras panašesnis į XVI a. pabaigos, o ne į vidurio. Antrąją medinę bažnyčią, taip pat kaip ir trečiąją mūrinę galima vadinti renesansine, nes renesansas tarp 1577 ir 1588 m. buvo ne šiaip vyraujantis, bet vienintelis praktikuojamas architektūros stilius Lietuvoje. Antrosios bažnyčios altorinės dalies plotis viduje galėjo būti 7,23 m, o ilgio dėl vėlyvesnių rekonstrukcijų išsiaiškinti jau nebepavyks. Gal pagal renesanso proporcijas jis galėjo atkartoti tarpsnį nuo skersinės sijos atramos iki bažnyčios R sienos (iki 5 m) arba būti kvadratinė (7,23 m) ar šešiakampė, kaip ir paskutiniosios mūrinės bažnyčios apsidė. Medinei Mikalojaus Radvilos Rudojo bažnyčiai labiau negu mūrinei Jonušo Radvilos tinka priskirti ankstesnįjį iš dviejų atrastų grindinių. Sudėtas iš 19x21 cm molinių plytelių jis, net ir įvertinus sėdimo tikimybę, vietomis jau nebeuždengtų medinės bažnyčios pamatų liekanų. Iš 26–27x27–28 cm plytelių sudėtas antrasis grindinys yra apie 20 cm aukščiau pirmojo, todėl galėjo uždengti visas medinės bažnyčios liekanas ir priskirtinas greičiau Kristupo Radvilos, o ne J. Radvilos periodui, nes vyresnysis brolis nespėjo netgi uždengti bažnyčios stogo, nekalbant apie vidaus įrangą. O K. Radvilai priskiriama taip pat ir poapsidinė kripta, suformuota iš 6,8–

7,3x12,9–14 cm plytų, kurią įrengus buvo logiška kloti grindis. Yra kriptos skliauto, plytų grindinio, laiptų maršo su šoninėmis laiptinės sienutėmis liekanų. Dviejų kriptų, esančių po bokštu, mūras taip pat glaudžiasi prie bokšto pamatų, jos sumūrytos iš tokio pat dydžio (7,1–7,6x13,2–13,5x27,2–28,4 cm) ir spalvos plytų kaip ir didžioji poapsidinė kripta, vadinasi, įrengtos po 1620 m. ir galbūt iki grindų klojimo. Mūrinė bažnyčia sumanyta be bokšto arba bokštą nuspręsta pristatyti vėliau, nes nebūtų prasmės tarp bokšto ir bažnyčios mūryti

2 pav. Dubingių bažnyčių pamatai ir perkasa 7. Bendras vaizdas. R. Laužiko nuotr.

Fig. 2. The foundations of the Dubingiai churches and trench 7. General view.

0 ————— 2 cm

3 pav. Signatinis antspaudas iš kapo 92. R. Laužiko nuotr.
Fig. 3. A signet seal from burial 92.

ištisą juostinį pamatą. Bokšto pamatas pri-
glaustas prie bažnyčios pamato, ir tik aukščiau
jis perrištas, vadinasi, tam specialiai buvo pra-
tašytas bažnyčios mūras arba statybos metu
koreguotas sumanymas ir imta statyti bokštą,
kurio mūras toks pat kaip ir bažnyčios. Plytos
yra 8,5–9x14–15,2x26–31 cm dydžio, jo P da-
lyje panaudota ir antrinių gotiškų plytų, o Š
jos plonesnės – 6,5–7,5x14–15x31,2–32,5 cm,
nėra antrinių. Lieka neiškiški šukų pavidalo in-
tarpo bokšto V pusėje paskirtis. Tai gali būti
choro arba šeimyninės ložės pamatai, sumū-
ryti tokiu pat būdu kaip ir poapsidinė kripta,
iš 7–8,4x13–13,5x28,5–29,6 cm plytų, todėl
priskirtini K. Radvilos laikotarpiui, kai buvo
įrengiamas visas bažnyčios vidus.

Dubingių buvusiųjų bažnyčių viduje ati-
dengti 45 geriau išlikę griautiniai kapai ir ap-
tikta ne mažiau kaip 118 žmonių palaikų iš
suardytų kapų. Palaidojimai datuojami XV a.
antrąja puse – XVI a. antrąja puse. Visi kapai
krikščioniški, XV a. antrosios pusės dar galėtų
būti katalikų, o nuo XVI a. antrosios pusės –
evangelikų reformatų. Tačiau esminių laido-
senos ypatumų nenustatyta (paminėtini gal
tik kape 103 aptikti tekstilės fragmentai, pri-
menantys škaplierių). Mirusieji guldyti aukš-
tielninki, rankos sudėtos ant juosmens arba
skreito. Kapai orientuoti lygiagrečiai XVII a.

evan-gelikų reformatų bažnyčios pastatui (R–
V ašis, galvomis į V). Pagrindinės įkapės ir ra-
diniai kapuose: monetos (LDK Aleksandro
pusgrašis, Žygimanto Augusto denarai, dvide-
nariai, pusgrašiai, Maskvos kunigaikštystės
Ivano IV denga), aprangos elementai (sagtis,
žvangutis), papuošalai (žiedas, segė) bei kars-
tų dalys (medienos fragmentai, geležinės vi-
nys, apkaustai). Kape 92 buvo aptiktas suplo-
tas signetinis antspaudas su heraldine figūra
– dviem horizontaliais brūkšniais perkryžiuo-
ta strėle (3 pav.). Tokia heraldinė figūra būdin-
ga daugeliui bajorų giminių, tačiau iš LDK he-
raldinio palikimo ji žinomiausia iš Sapiegų
herbo. Kape 103 aptiktas belemnitas (*Belem-
noidea*) – išnykusio galvakojo moliusko, pa-
našaus į šiuolaikinius kalmarus, atsiradusio
karbono periode ir per visą mezozojų plačiai
išplitusio jūrose, suakmenėjimas. Mitologijoje
jie vadinti perkūno kulkomis, velnio pirštais ir
panašiai. VU Geologijos muziejaus direktorės
dr. Eugenijos Rudnickaitės nuomone, belem-
nitai nėra būdingi Dubingių regionui, tad
įmanoma, kad minėtas belemnitas kape 103
yra įkapė.

Perkasoje aptikta pavienių radinių, susi-
jusių su buvusiomis bažnyčiomis bei jose bu-
vusiais palaidojimais. Tai karstų vynys (320
vienetų), apkaustai, rankenos, kitos tvirtini-
mo detalės (140 vienetų), jau minėtų formatų
plytos, sienų tinko ir skliautų puošybos frag-
mentai, plokštinių čerpių su profiliuotais ga-
lais, „bebro uodegomis“, langų stiklo frag-
mentai, diržo sagtys (2 vienetai), karoliukai
peilis, monetos (7 vienetai – Vytauto dvide-
naris, Kazimiero dvidenaris, Aleksandro de-
naris, Žygimanto Augusto denaras), buitinė
keramika (180 vienetų), XVII a. marmurinių
grindų plytelių, marmurinio Dievo stalo bei
marmurinės M. Radvilos Rudojo epitafijos

fragmentai. Apsidėje taip pat aptiktas tinkuoto mūro gabalas su užrašu cheminiu pieštuku „Myliu savo Tėvynę Lietuvą“. Užrašas galėjęs atsirasti po 1938 m., kai poapsidinė kriptą buvo atkasta.

Archeologinių tyrimų metu atidengti Dubingių bažnyčių pamatai ir perkasa 7 fiksuoti naudojant trimatę erdvinio skenavimo įrangą (Renatas Mažeika, UAB „Terra Modus“).

2008 m. numatoma atlikti Dubingių buvusiųjų bažnyčių pamatų konservavimo, bažnyčių vietos pritaikymo eksponavimui ir Radvilų perlaidojimo kapavietės įrengimo darbus.

The Dubingiai castle site church

In 2007 the excavations continued on the grounds of the former Evangelical Reformed church at the Dubingiai castle site. A 380 m² area was excavated. The remains of the foundation of the Reformed church built in the 16th-century (between 1577–1588) and the full foundations (apse, nave, and tower) of the Reformed church built in the 17th-century (about 1620) were found (Figs. 1, 2). The remains of two brick 17th-century crypts were found. Bricks (6.8–7.3x12.9–14 cm; 7.1–7.6x13.2–13.5 x27.2–28.4 cm; 8.5–9x14.0–15.2x26–31 cm; 6.5–7.5x14–15x31.2–32.5 cm), floor bricks (26–27x27–28 cm; 19x21 cm), roof tiles, plaster grout, and windowpanes were also found in them. 45 late 15th–17th-century inhumations were found inside and outside the churches. Nails, hinges, buckles (Fig. 3), rings, beads, knives, coins, pottery, and marble fragments (from floor tiles and an epitaph) were found in them.

Alfreda Petrušienė

Senosios Panevėžio bažnyčios vieta

2007 m. grupė panevėziečių, susibūrusių į visuomeninę bendriją „Senamiestietis“, kartu su šiauliečiu architektu V. Puronu, pritardami jo idėjoms, vykdė savivaldybės finansuotą projektą „Meninis akcentas pirmosios Panevėžio bažnyčios vietai įamžinti“. Ši projektą įgyvendino AB „Panevėžio gatvės“, neturėdama leidimo kasinėti kultūros paminklo teritorijoje, senosiose Panevėžio miesto kapinėse Venslaviškio g. 6 (L964). Vieta akmeniui su užrašu apie pirmąją Panevėžio bažnyčią pasirinkta senųjų kapinių teritorijoje. Jų teritorijos tvarkymo darbai buvo pradėti birželio mėnesį. Paminklinės teritorijos ŠV kampe prie Venslaviškio gatvės rekonstruotas ir į kapinių pusę išplatintas šaligatvis, aikštelėje, skirtoje užrašui, nulygintas ir iki 40 cm gylio nukastas žemės paviršius, kurį užpylus smėliu pradėtas kloti lauko akmenų grindinys. Paminklo V dalyje, kapinių teritorijoje, užkastos ir išlygintos buvusios betonuotos vaikų žaidimams skirtos 3 smėlio duobės (3x3 m dydžio). Ruošiamos aikštelės pakraštyje, 3,5 m atstumu nuo Venslaviškio gatvės, iškasus iki 1 m gylio duobę naujojo statinio pamatams, atsidengė stambūs akmenys. Todėl darbai buvo laikinai sustabdyti ir 20 m² plote pradėti archeologiniai tyrinėjimai.

Seniausia rašytinė žinia apie Panevėžį yra 1503 m. Lietuvos didžiojo kunigaikščio ir Lenkijos karaliaus Aleksandro Jogailaičio (1492–1506) donacijos raštas Ramygalos klebonui. Jame minima vieta, kurioje leista statyti „naują koplyčią arba bažnyčią“ (O. Maksimaitienė, Pirmosios žinios apie Panevėžio